

DOI: 13.33310/2518-7813-2019-65-2-158-161
УДК 177.1

Оксана КОСТАЩУК

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна
e-mail: oksana2909a@gmail.com*

УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИХОВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЧЕСТІ СТУДЕНТІВ

У статті обґрунтовано психолого-педагогічні умови виховання професійної честі студентів. На основі аналізу наукових досліджень та результатів експерименту визначено й обґрунтовано такі психолого-педагогічні умови виховання професійної честі студентів-майбутніх учителів: розширення морального досвіду студентів щодо особливостей та способів прояву професійної честі шляхом оновлення змісту навчальних дисциплін та впровадження інноваційних методів, форм; використання завдань, що передбачають виховання професійної честі у процесі проходження педагогічної практики; збагачення освітнього простору діалогічною взаємодією, створенням ситуацій успіху та співробітництва.

Ключові слова: професійна честь, психолого-педагогічні умови.

Сьогодні в ситуації глобальних змін у світі й суспільстві найбільш значущим залишається перетворення самої людини та формування нового світогляду, в центрі якого така якість особистості, як честь. Поняття честі тісно пов'язане з такими моральними категоріями, як совість, гідність, відповідальність, що свідчить про складність визначення змісту даного феномена.

Проблема виховання професійної честі у майбутніх спеціалістів не відноситься до числа нових. Це зумовлено тим, що поняття «професійна честь» давно і міцно увійшло в систему категорій етики та відображає рівень моральної оцінки людини самої себе, ставлення до неї інших та суспільства вцілому. Саме тому, практикою та наукою все гостріше піднімається питання щодо вдосконалення системи виховання професійної честі.

Під професійною честю слід розуміти сукупність моральних якостей та цінностей, які формують відношення особистості до професійної діяльності та поведінки у ході вирішення професійних задач [2,102]. Виховання професійної честі являє собою процес функціонування спеціально створеної педагогічної системи, результат якого виражається у виникненні, розвитку та закріпленні у психології студентів відповідних структур, здатних забезпечити його етичні норми поведінки згідно з вимогами кодексу професійної честі, а також практики професійної діяльності.

Загальні уявлення про честь як важливу якість професійно-моральної підготовки особистості знаходимо у працях філософів (Арістотель, Г.Гегель, І.Кант та ін.); зарубіжних та вітчизняних психологів й педагогів (П.Городов, С.Рубінштейн, Я.Коменський, Дж.Локк, В.Сухомлинський та ін.), які розкривають механізми професійної діяльності та її взаємодії з моральними якостями особистості [1,134].

Розмаїття поглядів щодо сутності поняття «честь» представлено у множині підходів до його вивчення: психофізіологічного (В.Бойко, В.Гарбузов, Н.Коваленко), філософського (Г.Бандзеладзе, В. Белінський, М. Бердяєв); екзистенційно-гуманістичного (К.Золотухіна-Аболіна, В. Франкл, Е. Фромм); психоаналітичного (А. Адлер, З. Фройд, К. Хорні, М. Якобі); соціально-психологічного (І. Бех, В.Рибалка, Дж.Ролз, Т. Шибутані).

На сучасному етапі розвитку науки, проблема професійної честі висвітлюється у дослідженнях В. Кременя, І. Зязюна, С. Гончаренка, Н.Ничкало, А. Будкевича, І. Бега, Г.Васяновича, В.Киричок, В.Рибалка, К.Чорної та ін.), які характеризують професійну честь як категорію моральної свідомості.

Проблема вивчення професійної честі є актуальною, у зв'язку з неоднозначністю розуміння даного явища, пошуком відповідей на питання про природу й цінність людини, вирішенням практичних завдань формування морально-ціннісного ставлення до іншої людини. Зокрема потребує подальшого вивчення питання щодо умов оптимізації виховання професійної честі.

Зважаючи на актуальність поставленої проблеми, метою нашого дослідження є обґрунтування психолого-педагогічних умов виховання професійної честі студентів-майбутніх учителів.

Виховання професійної честі студентів – це складний, сповнений внутрішніх протиріч процес, зумовлений впливом багаточисельних зовнішніх і внутрішніх факторів, умов життя та професійної діяльності на кожному етапі життя людини [1,35].

Як і в будь-якому складному соціальному явищі, в процесі виховання професійної честі виявляються і функціонують різного рівня закономірності, врахування яких дозволяє більш ефективно керувати цим процесом. При цьому одні

закономірності відображають зміст зв'язків і відносин зовнішнього характеру, а інші – внутрішнього, притаманного власне процесу професійного і духовно-морального зростання особистості.

Отже перш ніж визначити психолого-педагогічні умови, які, на нашу думку, сприятимуть вихованню професійної честі майбутнього учителя, необхідно чітко з'ясувати поняття «умова».

Умова, з погляду філософії, – це фактор, чинник, певна рушійна сила будь-якого процесу, який відображає універсальні стосунки між суб'єктами спілкування [3,123]. Сучасний Тлумачний словник української мови поняття «умова» трактує як необхідну обставину, яка уможлиблює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [3]. У педагогіці поняття «умова» використовується для характеристики цілісного педагогічного (Педагогіка Вищої Школи).

Тож ми дійшли висновку, що умова – це сукупність будь-яких об'єктів, обставин, причин, які впливають на розвиток, навчання та виховання особистості, при цьому можуть впливати на динаміку цих процесів і кінцевий результат.

При визначенні поняття «умови» констатуємо, що дослідники поділяють їх на зовнішні та внутрішні. Учені переконують, що розвиток людини залежить як від внутрішніх (психологічних), так і від зовнішніх (середовище, у якому перебуває людина) умов. Взаємодіючи із зовнішнім середовищем, змінюється внутрішній світ людини, і навпаки, внутрішні переконання, установки – впливають на зовнішні форми вияву життєдіяльності людини [4.98].

Тож у площині нашого дослідження вважаємо за доцільне обґрунтувати як зовнішні (педагогічні), так і внутрішні (психологічні) умови виховання професійної честі майбутніх учителів.

Проблема визначення педагогічних умов знайшла своє осмислення у наукових працях А.Алексюка, І.Беха, І.Бойчук, О.Пехоти, І.Фролова та ін. Зокрема, А.Алексюк педагогічні умови визначає як чинники, що впливають на процес досягнення мети. Як систему певних форм, методів, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети, розглядає педагогічні умови О.Пехота [2].

Аналіз позицій дослідників щодо визначення поняття «умови» дозволяє зробити висновок, що умови – це складові педагогічної системи, які відображають можливості освітнього середовища та впливають на її ефективність.

Отже першою умовою виховання професійної честі майбутніх учителів є розширення морального досвіду студентів щодо особливостей та способів прояву професійної честі шляхом оновлення змісту навчальних дисциплін.

Аналіз навчально-методичних комплексів навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки студентів свідчить, що цілеспрямованого визначення мети, завдань виховання професійної честі як професійно важливої якості майбутніх учителів не виявлено. Це пояснюється тим, що, по-перше, відсутній певний системний підхід до організації навчання студентів для виховання досліджуваної якості в межах певної дисципліни; по-друге, при вивченні певних питань, спрямованих на виховання професійної честі, майже не враховується її специфіка – навчальна діяльність майбутніх учителів має носити переважно практично-зорієнтований характер. Тоді як змістове наповнення лекційних, семінарсько-практичних занять, а отже, й форм та методів навчання повинні пов'язуватися не лише із професійною діяльністю, але і з вихованням моральних якостей у майбутніх фахівців. Важливе і необхідне розуміння студентами професійної честі як морально-етичної, так і професійної категорії, уміння виділяти у матеріалі навчальних дисциплін ідеї, що становлять суть і наповнення цієї категорії, застосовувати у практичній діяльності форми, методи та засоби виховання, які визначають ефективність і результативність цього процесу.

Оскільки професійна честь є важливою особистісно-професійною якістю, тому вважаємо, що значну роль у вихованні ціннісних орієнтацій, становленні гуманістичного світогляду, моральності та культури майбутнього учителя відіграє зміст освіти, що є основою підготовки фахівця (навчальні дисципліни та їх змістове наповнення). Світоглядний та культурний змістовий аспект навчальних дисциплін сприятиме активному включенню студентів у навчально-професійну діяльність, розвитку та удосконаленню їх моральних якостей: впевненості у собі, вимогливості до себе, відповідальності, ввічливого толерантного ставлення, які, своєю чергою, є основними характеристиками професійної честі.

Спрямованість змісту навчальних дисциплін на виховання професійної честі майбутніх учителів є тією умовою, від якої залежить розгортання внутрішніх процесів якісної перебудови означеної властивості. Саме змістовно збагачене освітнє середовище слугує основою для засвоєння студентами спеціальних знань за умови подання їх як логіки суперечливого наукового пізнання, поглиблення, повернення до вихідних даних, їх проблематизації. Ці знання визначають адекватність формування уявлень про сутність професійної честі та слугують орієнтиром для самопізнання та самооцінки майбутніми учителями особливостей її прояву. Тому майбутнім учителям необхідно добре засвоїти зміст таких понять, як «здатність виконувати професійні обов'язки», «відповідність

вимогам педагогічної діяльності» тощо. Визначення особливостей сформованості уявлень про сутність професійної честі вказує на те, що студенти повинні мати стійкі адекватні уявлення про сутність досліджуваної категорії та фактори прояву цієї якості.

Другою умовою є використання завдань, що передбачають виховання професійної честі у процесі проходження педагогічної практики. Зазначаємо, що практика, як складова професійної підготовки відіграє важливу роль у вихованні досліджуваної якості, оскільки актуалізує роботу операційних та оперативних механізмів. Це відбувається, насамперед, завдяки практичному застосуванню теоретичних знань у професійній діяльності та набуттю досвіду діяння. Означені процеси зумовлюють виникнення певних суперечностей як рушійних сил розвитку (між наявними та необхідними, можливими та бажаними особливостями прояву професійної честі під час виконання обов'язків учителя). Завдяки цьому актуалізуються внутрішні резерви, підвищується рівень усвідомлення власної професійної честі як професійно важливої якості майбутнього учителя, здатність до рефлексії тощо.

Наступною умовою виховання професійної честі майбутніх учителів у процесі професійної підготовки є збагачення освітнього простору діалогічною взаємодією, створенням ситуацій успіху та співробітництва засобом використання інноваційних методів, форм піднесення особистості з почуттям честі.

Результати спостережень під час проведення навчальних занять свідчать, що викладачі найчастіше використовують переважно традиційні методи навчання. Тоді як впровадження активних та інтерактивних методів навчання сприяє засвоєнню необхідних знань і формуванню уявлень щодо сутності й особливостей професійно важливих якостей майбутніх педагогів, зокрема професійної честі.

Тому вважаємо за доцільне у роботі зі студентами використовувати інноваційні методи та форми, зокрема: проблемні бесіди, дискусії, ділові ігри, тренінги, моделювання ситуацій тощо. Так, методика проведення проблемних бесід передбачає не лише відповідь студента на запитання викладача, але й вміння поставити його самим, визначити своє емоційне ставлення до них, проявити активність у розв'язанні обговорюваних проблем. Завданням викладача продумати зміст бесіди, підбираючи відповідні запитання, та забезпечити майстерність її проведення, даючи певні заперечення, не принижувати честь і гідність студента, та вміння при цьому поставити навісні запитання типу: «У кого інша думка з цього приводу?», «Як можна ще доповнити відповідь?», що й сприяє підтримці діалогу, суб'єкт-суб'єктній взаємодії.

Залучення студентів до обговорення морально-етичних тем, пов'язаних із проявами професійної честі в особистих і професійних стосунках, сприяє глибшому усвідомленню змісту досліджуваної категорії.

Проведення дискусій фіксує актуалізацію таких якостей студентів, як готовність діяти з урахуванням позиції іншого, вчить прислухатися до іншої думки, відчувати емоційний настрій співрозмовника, брати на себе відповідальність у розв'язанні проблеми, переводити конфліктну ситуацію в конструктивний діалог [5].

Дискусії на морально-етичні теми формують усвідомлену мотивацію студентів до професійної діяльності і є основою для розкриття сутності професійної честі, пояснення норм і правил, що регулюють професійну діяльність, ознайомлення студентів з новими фактами про їх майбутню професію.

З метою виявлення рівня розуміння студентами моральних якостей, у тому числі й професійної честі, доречно цілеспрямоване проведення під час годин куратора виховних заходів.

Зміст та проведення цих заходів сприятиме утвердженню моральних цінностей у студентів, усвідомленню ролі вчителя у вихованні моральних чеснот (зокрема честі) учня, налагодженню партнерської взаємодії у системі студент-студент, викладач-студент [5].

Таким чином, використання методів, форм, засобів піднесення особистості у вихованні професійної честі як важливої особистісно-професійної якості майбутнього учителя дає змогу оптимізувати навчально-виховний процес, залучити до активної участі усіх суб'єктів цього процесу, формувати уміння і навички гідної поведінки.

Створенню сприятливих умов для розвитку моральної свідомості студентів, розкриття їх потенціалу, формування здатності до самостійних дій та морального самовизначення сприяє використання методу підтримки, створення ситуацій успіху. Педагогічна підтримка студентів щодо виховання у них професійної честі повинна носити системний характер і враховувати такі фактори: можливість прояву індивідуального стилю спілкування та поведінки; прагнення до саморозвитку; гнучкий підхід до проблем виховної взаємодії.

Умови, за яких студент зможе реалізувати себе в повній мірі, відчувати «смак» успіху, побачити повагу та сприйняття в очах старших та однолітків, сприятимуть становленню його професійної честі.

Таким чином, нами визначено комплекс психолого-педагогічних умов, реалізація яких сприятиме вихованню професійної честі майбутніх учителів. Здійснене обґрунтування цих умов актуалізує необхідність розробки та впровадження спеціальної програми виховання професійної честі майбутніх учителів у період професійної підготовки.

Список використаних джерел:

1. Васянович Г.П. Педагогічна етика: Навчально-методичний посібник. / Г.П. Васянович – Львів, «Норма», 2005. – 344с. «КММ», 2007. – 296 с.
2. Дяченко К.А. Честь як структурант моральності / К.А. Дяченко // Науковий вісник. – № 7. – Серія «Філософія». – Харків: ХДПУ, 1999. – Вип. 2. – С. 100–106.
3. Дяченко К.А. Феномен честі як складова освітнього процесу/ К.А.Дяченко // Гуманізація вищої освіти: філософські виміри. Зб. ст. за матеріалами III міжнародної науково-практичної конференції. – Суми: СумДУ, 2003. – С. 35–36.
4. Кадол Ф.В. Честь и личное достоинство старших школьников: теория и методика формирования / Ф.В. Кадол; Гомел. гос. ун-т им. Ф. Скорины. – Гомель, 2002. – 282 с.
5. Рибалка В.В. Аксиологічні основи психологічної культури особистості: Навч.-метод. посіб. / В.В.Рибалка. – К.: АПН України, І-т пед. освіти і освіти дорослих; Ін-т обдарованої дитини; АПН і МОН України, Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи, 2009. – 326 с.

References

1. Vasianovych, H. P. (2005). Pedagogichna etyka. Lviv: Norma [in Ukrainian].
2. Diachenko, K. A. (1999). Chest yak strukturant moralnosti. V Naukovyi visnyk. Seriya «Filosofia» (Vyp. 2, № 7, s. 100–106). Kharkiv: KhDPU.
3. Diachenko, K. A. (2003). Fenomen chesti yak skladova osvithnoho protsesu. V Humanizatsiia vyshchoi osvity: filosofski vymiry, Zbirnyk statei za materialamy III mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (s. 35–36). Sumy: SumDU.
4. Kadol, F. V. (2002b). Chest y lychnoe dostoynstvo starshykh shkolnykov: teoriya y metodyka formirovaniya. – Homel: Homelskiy hosudarstvennyy unyversytet im. F. Skoryny.
5. Rybalka, V. V. (2009a). Aksiolohichni osnovy psykhologichnoi kultury osobystosti. Kyiv: APN Ukrainy.

Оксана Костащук. Условия оптимизации воспитания профессиональной чести студентов

В статье обоснованы психолого-педагогические условия воспитания профессиональной чести студентов. На основе анализа научных исследований и результатов эксперимента определены и обоснованы следующие психолого-педагогические условия воспитания профессиональной чести студентов-будущих учителей: расширение нравственного опыта студентов об особенностях и способах проявления профессиональной чести путем обновления содержания учебных дисциплин и внедрение инновационных методов, форм; использование задач, предусматривающих воспитания профессиональной чести в процессе прохождения педагогической практики; обогащения образовательного пространства диалогической взаимодействием, созданием ситуаций успеха и сотрудничества.

Ключевые слова: профессиональная честь, психолого-педагогические условия.

Oksana Kostashchuk. The terms of optimization of education of professional honour of students

Today, in a situation of global change in the world and society, the transformation of the man himself and the formation of a new worldview, in the center of which such quality of personality is as an honour, remains the most significant. The notion of honour is closely linked to moral categories such as conscience, dignity, responsibility, which indicates the complexity of defining the content of this phenomenon.

The problem of upbringing professional honours from future specialists is not among the new ones. This is due to the fact that the term «professional honour» has long been firmly included in the system of ethical categories and reflects the level of moral assessment of a person himself, the attitude of others to him and society as a whole. That is why, with the practice and science, the issue of improving the professional education system is being raised more acutely.

Under the professional honour, the author understands the set of moral qualities and values that form the person's attitude towards professional activity and behavior in the course of solving professional problems.

In the plane of his research, the author considered it expedient to substantiate both external (pedagogical) and internal (psychological) conditions of education of professional honor of future teachers.

The analysis of the researchers' positions on the definition of the term «conditions» made it possible to conclude that the conditions are components of the pedagogical system that reflect the educational environment and influence its effectiveness.

So, in summary, the author determines the complex of psychological and pedagogical conditions that will promote the education of the professional honour of future teachers.

Therefore, the following psychological and pedagogical conditions for the education of the professional honour of future students: enhancing the students' moral experience regarding the peculiarities and ways of showing professional honor by updating the contents of educational disciplines and the introduction of innovative methods and forms; use of tasks involving the education of professional honour in the process of pedagogical practice; the enrichment of the educational space by dialogue interaction, the creation of situations of success and cooperation.

Keywords: professional honour, psychological and pedagogical conditions.